

РЕЦЕНЗИЯ

от члена на научното жури, проф. д-р Милена Борисова Попова,
Катедра по испанистика и португалистика при ФКНФ
на Софийския университет „Св. Климент Охридски”,
за научноизследователската и преподавателска дейност на
доц. д-р Людмила Борисова Илиева,
кандидат в обявения в ДВ, бр. 103 от 29. 11. 2013 г. конкурс за заемане на
академичната длъжност „професор” по професионално направление:
2.1 Филология (Теория и практика на превода – испански език)

Данни за преподавателската и преводаческата дейност на кандидата:

След завършването на специалността „Испанска филология” през 1978 г. Людмила Илиева работи като преводач с испански език в Научно-изследователския институт по профсъюзни проблеми до постъпването си като хоноруван преподавател, а по-късно като редовен асистент в Катедрата по испанистика и португалистика при ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски”. През 1993 г. успешно защитава докторска дисертация на тема: „Функционални еквиваленти на деепричастието и глаголните перифрази с деепричастие при двупосочния превод между испански и български език”, а през 2005 г. след защитата на хабилитационния си труд „Функционална характеристика на съдебния превод” получава академичното звание „доцент” по теория и практика на превода. От 2011 г. до настоящия момент е Ръководител на Катедрата по испанистика и португалистика.

Кандидатката е поканена да чете лекции по различни научни дисциплини в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий и във Филологическия факултет при Скопския университет „Блаже Конески”. В рамките на Софийския университет „Св. Климент Охридски” доц. Илиева чете четири лекционни курса в бакалавърската степен и пет лекционни курса

в магистърската степен на специалността Испанска филология. Признание за високия научен авторитет и професионализъм са и лекционните курсове, водени от кандидатката в Магистърската програма по Приложна лингвистика с източен език във ФКНФ и в Магистърската програма „Преводач-редактор” в ФСФ. Темите и съдържанието на изброените курсове са свързани с теорията и практиката на превода, с историята, цивилизацията и политическото устройство на Испания и Латинска Америка, с отношението между език, право и общество, с проблемите на художествения и специализирания превод, с ролята на преводача в процеса на превода и др. Людмила Илиева е ръководител на Магистърската програма по Устен превод в Катедрата по испанистика и португалистика, а също така на два научни проекта за изработване на преводачески портал с терминологична база данни към същата програма.

Кандидатката допринася за успешното представяне на българската наука зад граница с участието си в престижни научни конференции в Испания, Уругвай, Румъния, Сърбия, Македония и др. Тя участва активно и в разработката на редица научноизследователски и културно-образователни проекти. Има богат административен опит като ръководител на Катедрата по испанистика и португалистика, член на ФС и НС на ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски”, на редакционната колегия на Годишника на ФКНФ, а също така като член на Общото събрание на СУ „Св. Климент Охридски”.

Людмила Илиева е член на Съюза на преводачите в България от 1989 г. Превела е шест романа, редица повести и разкази от известни испански и латиноамерикански автори. За участие в конкурса са представени на CD преводите на романите от трилогията на Хавиер Мариас „Лицето ти утре”: „Треска и копие”, Танц и сън”, Отрова и сянка”, а също така преводът на

романа „Ленд ровър” на Сусо де Торо. През 2013 г. Людмила Илиева е удостоена с Наградата за цялостна дейност в областта на превода на Съюза на преводачите в България.

Описание на научните трудове, представени в конкурса:

Документацията, представена прецизно и професионално от доц. Илиева за участие в конкурса, не само проследява университетската ѝ кариера като щатен преподавател в Катедрата по испанистика и португалистика към СУ „Св. Климент Охридски”, но и отразява областта на научните ѝ интереси и еволюцията на теоретичните ѝ възгледи. В този смисъл особено внимание заслужава монографията „Проблеми на юридическия превод (на основата на превода на испански език на българския Наказателно-процесуален кодекс). Изборът на темата на настоящата работа е изключително актуален по две причини. Първата е свързана с нарастването на ролята на юридическия превод за преодоляването на юридическите и езиковите бариери в рамките на Европейския съюз, с бурното развитие на юристрадуктологията и сравнителното право. Втората причина е свързана със засилването на интереса към перформативния дискурс в модерната лингвистична теория и философията на езика. Юридическият дискурс е вид перформативен дискурс с институционално-ритуален характер. Всъщност той експлицира изключително важната роля на езика при създаването на т.нар. от Дж. Сърл институционални факти. В една от последните си книги *Making the Social World: The Structure of Human Civilization* (2010) видният учен откроява ролята на декларативните речеви актове в изграждането на нормативната структура на човешката цивилизация. Според него в рамките на тези речеви актове с помощта на езика човекът може да приписва на обектите функции -

status functions. Например: „Обявявам ви за мъж и жена”. Чрез употребата на декларативни изкази от вида ”X се счита за Y” се създава нова реалност, конституционални факти, които са обвързани с определени права и задължения, имат деонтична сила. Според учения езикът е фундаментална институция, именно защото всички останали институции се създават чрез лингвистични операции. Потвърждение на тази мисъл на Сърл намираме в мнението на прочутия испански юрист Антонио Ернандес Хил, цитирано от доц. Илиева на стр. 31 от монографията: „За правото езикът е нещо повече от начин на изразяване, това е начин на съществуване. Нормата, предназначена да управлява поведението на хората, е въплътена в словото”.

Един от най-видните философи на XX век, Юрген Хабермас, „философът на публичния разум”, също отделя специално внимание на речевите актове, като ситуира изследването им в контекста на социалното взаимодействие. Разработените от него изисквания за валидност и обосноваване на речевите актове, идеята за договаряне с помощта на езика, представени в труда му „Теория на комуникативното действие” са обект на постоянен интерес и дискусии в публичното пространство..

Както виждаме, в контекста на новите европейски реалности връзката между език, общество и право се оказва в центъра на вниманието на философи на езика, социолози, юристи и лингвисти. Именно затова хабилитационният труд на доц. Илиева представлява особен интерес. Той е съдържателно, интересно и задълбочено лингвистично изследване, което има теоретична и познавателна стойност за всички, които се интересуват от теория на превода, юридически превод и лингвистика на текста. В него авторката откроява особения прагматичен статус на юридическия език, а оттам спецификата на функционалната и юридическата еквивалентност на

изходния и преводния текст. Тя отделя специално внимание на концептуалната натовареност на юридическите термини, на невъзможността те да се превеждат изолирано от понятийните системи, които те експлицират и които са културно опосредствани. Особено показателно в този смисъл е различието между англосаксонското право, основаващо се на съдебната практика, и континенталното право, основаващо се на закона. Подобни различия влияят върху устройството на съдебната система, структурата на закона, административните и съдебни институции на страните. Ето защо освен великолепното познаване на съответния език и закони преводачът на юридически текстове трябва да разполага с информация от историческо и културно естество. Людмила Илиева фокусира вниманието ни и върху ролята на функционалните параметри на юридическия текст и типа на адресата му при избора на стратегии за изграждане на преводния текст.

Приносен момент в монографията е системният и последователен анализ на испанския и българския юридически език в съпоставителен план. Намирам за особено удачно открояването на разликите в двата езика въз основа на различното осмисляне на функционалната семантика на граматичните средства при изграждането на текста, въз основа на различната „вътрешна форма” на съответния език, различната езикова картина на света. Така например авторката установява, че „когато предвиденият правен ефект се подчинява на променливи или условни хипотези в испанския юридически дискурс се употребява Futuro Simple (Todos los españoles tendrán derecho de petición individual y colectiva... - Всички испанци имат право на индивидуална и колективна петиция...)” (стр. 50) Както виждаме, в българския език в този случай се предпочита сегашно време на изявителното наклонение. Интерес представлява и употребата на бъдеще време на подчинителното наклонение,

което е архаична форма: “El que matare al rey..., será castigado...” (Буквално ”Който убие краля..., ще бъде наказан...”) (стр. 51) . Граматичната семантика на испанската форма е особено удачна, тъй като подчертава нереалността на предполагаемото действие, което се представя като нещо много далечно, малко вероятно и не неизбежно. Замяната на горепосочената форма със сегашно време на подчинителното наклонение би довела до нарастване на степента на вероятност за осъществяването на действието и оттам до имплицитното предположение, че кралят рано или късно ще бъде убит. Людмила Илиева убедително показва как спецификата на юридическия текст обуславя функционирането на граматичните средства. В резултат на сериозен анализ на най-значимите теоретични постановки изследователката стига до заключението, че преводаческата компетентност и юридическата еквивалентност се обуславят от функционалните и социокултурните измерения на дискурса и анализът им задължително изисква интердисциплинарен подход.

Съдържанието и структурата на работата по убедителен начин илюстрират преимуществата на избрания подход, а също така сферата на действие и взаимодействие на когнитивната лингвистика и прагматиката в процеса на осмисляне на превода. По същество първите три глави представляват теоретична рамка на натрупаната през дългите години на преводаческа дейност информация от страна на авторката на труда. Те представляват своего рода „преводачески” файлове, семантичен фрейм, с които трябва да разполага преводачът на юридически текстове. В отделните глави и параграфи се абстрахират последователно различните аспекти на необходимите фонове знания. Тук е мястото да отбележим, че доц. Илиева притежава завидна осведоменост в областта на испанския език, история и

култура, а също така в теорията на превода и правото, което ѝ дава възможност да направи това уникално по рода си изследване.

След представянето на релевантните аспекти на комуникативната компетентност, в четвърта глава авторката пристъпва към анализа на превода на отделни примери, в които преводачът прави прагматичен избор, продиктуван от спецификата на конкретния юридически текст, функциите и целта му. Постигането на функционална еквивалентност между изходния и преводния текст е свързано и с интерпретация на социалните и културно-историческите условия, в които функционират двата текста. В този смисъл преводачът е тълкувател и медиатор на езици и култури. Анализът на емпиричния материал се осъществява въз основа на класификацията на А. Д. Швейцер, в която преводаческите трансформации са разгледани на компонентно-семантично, прагматично, референциално и стилистично равнище. Допълнително са разгледани похватите, свързани с преодоляването на терминологични трудности от различно естество. Резултатите от изследването са отразени логично и последователно в направените изводи и са илюстрирани в представения глосар на най-важните термини от наказателно-процесуалната терминология, който освен превод и дефиниция на термините включва съответните колокации и примери. Прецизно изработеният глосар не само има практическо значение, но също така илюстрира теоретичните постановки и допринася в значителна степен за баланса и кохерентността на текста на хабилитационния труд. В края на изследването е представена обширна библиография, която е свидетелство за солидната подготовка и научния потенциал на авторката.

Посочената в монографията проблематика е обогатена и допълнена от Людмила Илиева в представените за конкурса статии, които най-общо можем

да обособим в три раздела: 1) превод и право; 2) прагматични, социокултурни и дидактични аспекти на превода; 3) история и литература на Испания и Латинска Америка, литературна рецепция. В статиите с теоретико-приложен характер е налице стремежът на авторката да скъси дистанцията между теорията и практиката, да приложи натрупаните в дългогодишната ѝ преводаческа практика знания, за да усъвършенства комуникативната компетентност и уменията на бъдещите преводачи.

В чисто теоретичен план бихме искали да се спрем по-подробно на две от представените статии, чието съдържание отразява логиката на развитие на научните възгледи на доц. Илиева и надгражда теоретичните изводи, до които тя стига в областта на специализирания превод. Става дума за статиите „Преводачът: посредник, съавтор и манипулатор?“ и „Las notas a pie de página en la traducción“, в които са представени някои от предизвикателствата и проблемите на художествения превод. И в двете статии авторката анализира стратегиите за изграждане на преводния текст в светлината на прагматичните и социокултурните измерения на семиозиса, като особено откроява ролята на преводача. В указаните публикации романите на Хавиер Мариас се разглеждат като текст в текста, извеждат се в един по-широк семиотичен контекст. Адекватността на превода се обвързва със специфичните особености на художествения стил на Хавиер Мариас. Писателят не използва бележки под линия, а предизвиква читателя да тълкува, да търси сам допълнителна информация, да се обогатява. Преводачът трябва да предаде адекватно това заиграване с читателя. Експлицирането на фоновите знания в бележките под линия при превода би улеснило разбирането на текста, но същевременно би намалило херменевтичното удоволствие от интерпретацията, от играта със значението.

Както указва Людмила Илиева, самият Хавиер Мариас постоянно се самопревежда, вмъква превода в текста, разсъждава над него. Съответно преводачът трябва да осъществи превод в превода, като запази полифоничността на текста. За разлика от юридическия текст, чиято перформативност е свързана с налагането на задължения, с регулиране на обществените отношения, с точност и прецизност, в художествения текст доминира естетическата функция на езика, авторовият замисъл, креативността. Именно това илюстрира доц. Илиева с преводаческите си решения. Балансирайки умело съотношението между имплицитната и експлицитната информация в преводния текст, тя остава вярна на стила на автора. Представените от нея наблюдения и теоретични разсъждения разширяват полето на емпиричен анализ и отварят перспективата за семиотичен анализ на превода. Осмислянето на приликите и разликите между двата типа превод: специализиран и художествен, дава възможност да се изведат теоретични обобщения на по-високо равнище.

Кандидатката има 15 отбелязани цитирания.

Заключение:

Като имам предвид приносните моменти на предложения за рецензиране научен труд и на останалата научна продукция на доц. Илиева, а също така значимостта и хармоничността на цялостната ѝ научна, преводаческа и преподавателска дейност, смятам, че тя напълно заслужава да заеме академичната длъжност „професор” и препоръчвам кандидатурата ѝ на уважаемото жури.

3 март 2013 г.
София

Автор на рецензията и член на журито:
проф. д-р Милена Попова